

ANIVERSARIS

Edith Stein: 25 anys de la seva canonització

Ramon Torra¹

Al llarg de la història, hi ha hagut dones extraordinàries que han contribuït a la recerca de la veritat en diversos camps d'estudi. Per qüestions politicosocials del seu temps, la majoria d'aquestes van ser invisibilitzades i desacreditades de les aportacions que van realitzar durant la seva època, i que fins als nostres dies continuen latents a les àrees on va culminar el seu desenvolupament intel·lectual. Una d'aquestes dones és Edith Stein. Avui és considerada com una dona especial, per la gran tasca que va fer en els àmbits de la filosofia, teologia i espiritualitat; sent així i pel gran llegat que va immortalitzar la seva existència en el pla terrenal.

Edith Stein va ser una filòsofa extraordinària al seu temps. Interessant és la seva àmplia obra històrica, espiritual i autobiogràfica on es veu que és una dona del segle XX, que sap viure amb grandesa i sense estridències la quotidianitat de la vida. Però no es pot oblidar la importància de la seva obra filosòfica, aspecte que moltes biografies obliden i hi cometen una gran injustícia.

A la primera meitat del segle xx les dues guerres mundials i la revolució russa van promoure un terratrèmol espiritual en les qüestions existencials: el sentit de la vida, el patiment, la mort, el bé i el mal, la justícia, el més enllà... i Déu. I a la segona meitat de segle la profunda crisi religiosa portà molta gent a la conversió. Edith Stein va ser una d'elles. Pertany a la dècada en la qual literats, artistes i pensadors es van bolcar cap a l'Església Catòlica.

L'11 d'octubre del 1998 va ser canonitzada per Joan Pau II. D'ella digué a l'homilia: «Inclinem-nos profundament davant el testimoniatge de vida i mort d'aquesta filla d'Israel que a la vegada va ser filla del Carmel, una personalitat que aplega, patèticament, al llarg de la seva rica vida, els drames del nostre segle. És la síntesi d'una història afligida de ferides profundes i encara doloroses a través del seu cor inquiet i insatisfet. És alhora la síntesi de la veritat plena sobre els homes, fins que finalment va trobar repòs en el Senyor».

Primers anys

Edith Stein (1891-1942) va néixer al si d'una família alemanya, prussiana, i d'estricta observança jueva. Filòsofa de l'escola fenomenològica de Husserl,

escriptora, historiadora, defensora de la dona, convertida al catolicisme, monja carmelita, màrtir a Auschwitz, canonitzada i co-Patrona d'Europa.

La vida d'Edith Stein va ser un camí trillat de llums i ombres, d'alegries i tristeses, un camí de lluita per trobar la veritat. Nascuda en una família jueva, no va parar de cercar la veritat en la religió, en la vida, en la filosofia... finalment la va trobar en Jesucrist: «Jo soc el Camí, la Veritat i la Vida».

Era la petita d'onze germans. Quatre d'ells van morir de petits. El pare morí als 45 anys i la mare va haver de lluitar per tirar endavant el negoci i la família. En un moment donat tots els fills van abandonar la fe en el Déu d'Israel i es convertiren en ateus. Edith i la seva germana Rosa al catolicisme.

Edith, per ser la petita, era la mimada, afectuosa, capriciosa, tossuda, obstinada, no es deixava xafar per ningú i tenia una memòria poc corrent. Però era com un llibre de set segells, tenia un món ocult en la seva intimitat i mai deia res a ningú del que li passava.

Va començar a anar a l'escola i això va fer que comencés a prendre forma la seva set de saber i de comprendre. Als quinze anys deixa l'escola sobtadament i la seva mare l'envia a Hamburg, a casa la seva germana. Elsa i el seu marit s'havien tornat ateus, la religió ja no existia en aquella casa.

Al mig d'aquest ambient comença una època d'interrogants i a trontollar la seva fe: on és la veritat...?, qui soc jo...?, quin es l'objecte de la meva vida...?, com puc saber què es el bé i el mal, el just i l'injust...? Si amb la mort tot s'acaba, perquè esforçar-se tant? Diu: «Vaig perdre la meva fe infantil i vaig començar a pensar com a 'persona autònoma...'. Allí vaig perdre el costum de resar. Vaig pensar que es podia viure la vida expulsant-ne Déu. Em vaig convertir en atea».

Amb 17 anys torna a l'escola, es gradua en Batxillerat i entra a la Universitat de Breslàvia. Als 21 anys es matricula a la universitat de Göttingen i un professor li suggereix que llegeixi el segon tom de les *Investigacions lògiques* de Husserl, professor de filosofia, jueu passat al protestantisme i fundador de l'escola fenomenològica.

Filòsofa

Amb aquesta lectura es despertà, de cop, en Edith, la vocació per la filosofia. Edith s'adona que l'interès que ella té per trobar el camí de la veritat objectiva i la superació del subjectivisme per fugir de l'idealisme de Descartes i Kant. La fenomenologia va contra l'empirisme, l'escepticisme i el

relativisme imperants. La intuïció de Husserl, fundador de la fenomenologia, que defensava anar a les coses en si mateixes sense quedar-se en les conclusions de la Ciència com a única forma de coneixement, li va semblar interessant. Va ser admesa al seminari de Husserl i més tard n'esdevingué la secretària. Lectora insaciable de Spinoza, Kant, Nietzsche i Goethe treballa incansablement. Aquí va tenir la sort de conèixer Max Scheler, que li obrí nous horitzons. Com ella mateixa explica, «Per a mi Scheler tenia moltes idees catòliques i sabia divulgar-les i així va ser com em vaig posar en contacte amb un món que desconeixia completament. Em van caure molts prejudicis racionalistes en els quals m'havia criat sense saber-ho i de cop i volta el món de la fe va aparèixer davant meu... No vaig oposar resistència als estímuls que rebia i de mica en mica vaig ser transformada».

Per Stein la filosofia no era una teoria, un conjunt d'idees, sinó una manera de viure la vida en comunitat, en una experiència de transformació d'un mateix i dels altres. Davant del totalitarisme del nazisme inicial, Stein creu

en les persones i les relacions que estableixen, sense convertir la comunitat en una superestructura dominant, sinó més aviat en una construcció que fan les persones des de l'amor i la solidaritat.

El 1917 presentà la tesi doctoral *Sobre el problema de l'empatia*. Per Stein l'empatia consisteix en el fet que un ésser adverteix immediatament la presència d'un altre ésser humà, reconeixent-lo intuïtivament com un *alter ego*. L'empatia pot permetre la persona humana, considerada un univers en si mateixa, enriquir-se i aprendre a conèixer-se mitjançant el contacte amb els altres, per l'empatia puc viure els valors i descobrir els estrats corresponents a la meva persona, per l'empatia puc adonar-me del perill de tancar-me en mi mateix. És l'obertura als altres, que permet així conèixer millor la realitat.

Edith Stein va ser la primera dona d'obtenir un doctorat en Filosofia a Alemanya i va aconseguir la qualificació *summa cum laude*, cosa ben estranya en una dona i impensable en el camp de la filosofia.

Amb el temps, les relacions amb Husserl no van anar bé i aquest va prescindir d'Edith i va escollir Martin Heidegger per substituir-la. Va ser un greu error. Heidegger s'apropià dels treballs d'Edith i els va publicar com si fossin seus. Posteriorment, va canviar la direcció de la fenomenologia realista vers un camí existencialista. Això va ser determinant per a tota la història de la filosofia. Heidegger va desaprofitar el camí intel·lectual obert per Edith Stein vers l'empatia i la intersubjectivitat.

Com a filòsofa, es trobava davant de dos mons que havia de sotmetre a discussió, la seva formació inicial fenomenològica i el tomisme que va descobrir posteriorment. Escriu llavors *La fenomenologia de Husserl i la filosofia de Sant Tomàs*, sent totes aquestes antecedents per arribar a la seva obra filosòfica cimera, *Ésser Finit i Ésser Etern*.

Si no hagués arribat la mort prematura d'Edith, una de les ments més preclares d'Europa, ella hagués pogut canviar radicalment el camí de la filosofia alemanya i de tot el pensament contemporani.

Conferències

Edith tenia unes especials qualitats oratòries i una notable capacitat per parlar en públic. Com a jueva que és la gent se la imagina segura de si mateixa, autoritària, i es sorprenien de trobar-se amb una dona amb idees clares que sabia exposar de forma senzilla, cordial, modesta, reflexiva..., i amb una profunda vida interior.

Com que no podia donar classes li van suggerir donar conferències i va emprendre llargs viatges per donar conferències, especialment sobre temes

relacionats amb la dona, a Alemanya, Àustria, França i Suïssa. En va donar més de trenta només a Alemanya. En aquestes xerrades Edith parla d'uns temes que són perfectament actuals: advoca per una educació igualitària i com que a les dones no se les considerava productives no se'ls donava l'oportunitat de desenvolupar-se individualment.

Els seus comentaris sobre la dona tenen sempre una referència evangèlica: ha de ser com la Mare de Déu a les noces de Canà: preveure el desgavell, intuir on la necessiten i ajudar sense fer-se notar. Igual que Maria, la dona, en el seu paper d'esposa, de mare, d'educadora, de consagrada, d'obra, d'empleada, de funcionària... té la missió de guiar cap el seu Fill: «En tot moment tinc present el *fiat* de Maria i si al llarg del dia, al començar la jornada, en mig del treball diari i fins la nit tenim present el Senyor podem descansar en Ell i recomençar el nou dia amb una vida completament nova».

Tota la seva activitat com a conferenciant va ser poc abans de la pujada de Hitler al poder i els temes de tots els seus discursos –sobre la dona, sobre l'home, sobre Crist, sobre l'Església, sobre els joves, sobre l'educació...– semblen una resposta a tot allò que Hitler propagava i que després va fer. La darrera conferència tenia el títol *Formar la joventut a la llum de la fe catòlica*.

Per la seva condició de dona se li va negar la càtedra acadèmica, per ser jueva li costaria la vida.

Problema femení

De joveneta ja es començà a adonar-se del problema femení i a defensar la feminitat. El més important per a ella és l'estudi per dedicar-se: «a la passió per la veritat i a la qüestió femenina». Volia que a la dona li fossin reconeguts els mateixos drets polítics i jurídics que als homes i va començar a reivindicar els drets de les dones «ja que aleshores eren equiparades, política i jurídicament, als menors d'edat, als incapacitats, als nens i als disminuïts».

Estava en contra de que la meitat de la població fos marginada dels grans problemes socials i polítics. I aquí s'hi afegia un altre problema: la dona jueva estava exclosa de l'ensenyament públic superior. Deia que les dones no es podrien realitzar professionalment mentre els homes no comencin a viure i realitzar les tasques típicament femenines.

Stein nega la posició de l'època en què es deia que les dones s'havien de limitar només a l'esfera familiar i afirma que la vocació de la dona pot tenir una vida professional: «l'objectiu consisteix en el desenvolupament d'habilitats professionals, en aspirar a un saludable desenvolupament de la personalitat individual, i a correspondre amb les demandes socials que

requereixen la integració de les forces femenines a la vida del poble i de l'Estat». Afirmava que «una autèntica professió femenina és una professió que permet que l'ànima femenina floreixi plenament».

Per lluitar millor a favor de la feminitat de la dona es va inscriure a l'*Associació femenina d'estudiants*, una associació de companyonia, i a l'*Associació acadèmica de la societat de Humboldt*, per a la instrucció popular on dóna classes. Més endavant, continuant interessada pels problemes de les dones, es va unir a l'organització *Associació Prussiana per al dret a vot de les dones*: «essent alumna i universitària jove em vaig convertir en una feminista radical. Després

vaig perdre l'interès per tota aquesta qüestió. Ara busco, perquè ho he de fer, solucions purament objectives». Va elaborar, per als catòlics alemanys, les línies mestres d'un *Pla quinquennal de col·laboració entre el Moviment escolar i el Moviment femení*.

Conversió

Als 25 anys, Edith té una de les seves primeres experiències religioses importants. En una passejada per la Catedral de Frankfurt, observa com una camperola entra amb la cistella de la compra, s'agenollà i es quedà una estona per resar: «Per a mi va ser una cosa força nova. A les sinagogues i temples protestants que jo coneixia, els creients hi anàvem per a la celebració d'un ofici. Aquí, enmig dels assumptes diaris, algú va entrar a una església com per tenir un col·loqui íntim amb Déu. Això no ho podré oblidar mai».

Més endavant va tenir la segona: el seu amic Reinach, un dels membres de Göttingen, convertits al protestantisme ell i la seva dona, havia caigut al front. Edith és designada per fer-se càrrec del seu llegat filosòfic però ha de demanar els papers a la seva dona i té por de trobar-se amb una vídua desfeta en llàgrimes. Però es troba «amb una dona amb una fe robusta que transmet serenitat i fortalesa. Aquest va ser el moment en què vaig tenir la primera experiència de la redempció per la Creu, que va ensorrar la meua incredulitat. El que no estava en els meus plans estava en els plans de Déu.

En mi va cobrar vida la profunda convicció que no existeix l'atzar; tota la meua vida ja es traça segons als plans de la divina providència».

El 1921 té l'experiència decisiva per a la seva conversió durant una estada a casa del matrimoni protestant Conrad-Martius. Allà, entre els llibres de la biblioteca agafa «per casualitat» un llibre i el comença a llegir. Era la *Vida de santa de Teresa de Jesús*. Es va passar la nit llegint-la, fins la darrera pàgina. Al final exclamà: «Heus aquí la veritat!».

Era la conclusió d'una recerca fatigosa i assídua. Tot i que des de sempre manifesta interès per viure moralment bé dintre del judaisme serà aquesta lectura que la fa decidir a convertir-se al catolicisme sense negar mai la seva ascendència jueva. Va ser una fita en la seva vida iniciada el 1916 amb les lectures de l'*Escola del cristianisme* de Kierkegaard, el *Nou Testament*, els *Exercicis* de sant Ignasi i les *Confessions* de sant Agustí. S'adona que no només es pot llegir un escrit d'aquest tipus, sinó que s'ha de posar en pràctica.

L'1 de gener de 1922 rep el Baptisme. No hi va anar ningú de casa seva, només la seva padrina la seva amiga Eudivigis Conrad-Martinus: «Em sentia aïllada, però no sola. Havia deixat de practicar la religió jueva i em vaig tornar a sentir jueva només després del meu retorn a Déu!».

Immediatament després de la seva conversió, Edith va aspirar a entrar al Carmel, però la pena de la seva mare per la conversió i els consells dels seus interlocutors espirituals, li van impedir fer aquest pas de seguida.

El 1933, la foscor va caure sobre Alemanya. La Llei d'Ascendència Aria Nazi va fer impossible que continués ensenyant. Va ser el moment d'entrar al Carmel de Colònia amb el nom de Teresa Benedeta de la Creu: «Va baixar damunt meu la pau de qui ha arribat a la meta!».

La mort

El novembre de 1938 va esclatar a tot el món l'odi dels nazis als jueus. El 1939 Sor Teresa surt de Colònia i va al monestir d'Echt a Holanda. El 2 d'agost de 1942 la Gestapo truca al Carmel de Echt i demana que surtin les germanes Stein. Ningú no hi va poder fer res. Edith digué a la seva germana Rosa: «-Vine, marxem pel nostre poble». Les porten a un camp de concentració dels Països Baixos. Els pocs dies que va estar allà va cuidar dels nens petits que hi havia i els acompanyà amb compassió cap a la mort.

Hi ha diversos testimonis que contenen que Edith Stein va mostrar, fins al darrer segon de vida, serenitat, enteresa i compassió. Una mare que va sobreviure explica que «hi havia una monja que em va cridar especialment

l'atenció i a la qual no he pogut oblidar mai, malgrat els molts episodis repugnants de què vaig ser testimoni allà. Era una dona amb aspecte juvenil, amb un somriure que no era una simple màscara, sinó que il·luminava i donava calor, era d'una peça, autèntica i veritable».

El 9 d'agost de 1942 arribaven amb al tren de la mort al camp de concentració d'Auschwitz-Birkenau. Per la seva edat, 51 anys, la seva baixa estatura i sense signes externs de ser una dona forta, no servia per a treballs forçats segons la mentalitat nazi. La van portar a la barraca 36 i la van marcar amb el núm. 44.074.

El mateix dia la van portar a la dutxa on, en comptes d'aigua, va emanar àcid cianhídric, mort gairebé instantània. Edith i Rosa oferiren el seu holocaust pel poble d'Israel. El seu cos sense vida va ser calcinat amb llenya. No hi ha tomba. Les cendres o els ossos ho van llançar al camp adjacent. Avui és un camp verd on els pelegrins hi planten creus.

¹ Llicenciat en Filosofia i Lletres